

МОТИВ ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ, РЕЛІГІЙНИХ ПЕРЕКОНАНЬ, ІНВАЛІДНОСТІ ТА ЗА ІНШИМИ ОЗНАКАМИ

*Курафєєв Віктор Володимирович,
здобувач кафедри кримінального права № 2,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: kurafeev@ukr.net
ORCID 0000-0001-6815-2578*

Досліджено форми мотивів як обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони складу порушення рівноправності громадян залежно від їх расової й національної належності, релігійних переконань, інвалідності та ін.

Ключові слова: суб'єктивна сторона складу злочину; мотив злочину; ненависть; ворожнеча; неприязнь; раса; нація; релігія; злочини проти конституційних прав громадян.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз приписів диспозиції ч. 1 ст. 161 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] дозволяє дійти висновку, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього діяння є мотив його вчинення.

Мотив злочину, як факультативна ознака суб'єктивної сторони, – це внутрішня складова людської поведінки. Він скритий від зовнішнього сприйняття, а про його справжній зміст можна судити лише за об'єктивними ознаками вчинюваних діянь, що породжує суттєві труднощі при спробах дати визначення цьому складному явищу.

Відомий німецький психолог Х. Хекхаузен зазначав, що жодних мотивів не існує, їх не можна спостерігати безпосередньо і тому вони не можуть бути представлені як факти дійсності [2, с. 37]. Проте більшість учених розглядають мотив як дійсно існуючий психологічний феномен, який є джерелом активності особистості. У той же час підходи до визначення мотивів і мотивації у психології настільки різняться, що майже не піддаються систематизації.

Попри істотні розбіжності у визначеннях більшість психологів все ж таки

визнають, що мотив – це спонукання людини до дії, те, що штовхає її на певний вчинок [3, с. 10].

В юридичній літературі вивченню мотиву традиційно приділяється істотна увага. Так, ще наприкінці XIX ст. відомий російський криміналіст М. П. Чубинський визначав мотив злочину як внутрішню силу, яка, породжуючи вольовий процес, рухає індивідом у його свідомій діяльності й приводить за сприяння всієї його психіки до результатів, які проявляються зовні [4, с. 25]. Так, І. Г. Філановський визначав мотив злочину як усвідомлений і конкретно визначений інтерес, який спонукає до вчинення суспільно-небезпечного діяння [5, с. 41]. У свою чергу М. П. Чубинський вважав мотив первісною ланкою вольового процесу і підкреслював, що мотив є витокom злочину, конкретним фактом, що підлягає обов'язковому судовому розгляду [4, с. 109].

Більш розлогими є дефініції, запропоновані О. С. Капінус, а саме: мотив злочину – це обумовлені деякими потребами внутрішні спонукання до досягнення конкретного суспільно небезпечного результату, які викликають у особи рішучість вчинити злочин [6, с. 13–14], та А. І. Рарогom: мотив злочину – це обумовлене потребами та інтересами спонукання, яке викликає у особи рішучість вчинити злочин і проявляється у ньому [7, с. 149].

Виклад основного матеріалу. У злочині передбаченому ст. 161 КК України, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив злочину. Тут має місце той прийом законодавчої техніки, за якого мотив прямо не вказується в тексті закону, проте впливає з тлумачення змісту діяння, адже умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі й ненависті, приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями свідчать про наявність мотиву ненависті та ворожнечі.

В узагальненому вигляді під мотивом національної (релігійної, расової) ненависті або ворожнечі слід розуміти зумовлені певними потребами внутрішні спонукання, що виражають прагнення винного показати свою

перевагу і неповноцінність потерпілого через його приналежність до конкретної (іншої) нації (раси, віросповідання), і внаслідок цього виразити своє ненависне до нього ставлення, принизити його гідність [8, с. 11].

Через те, що мотив цього злочину в законі виписаний нечітко й встановлюється шляхом тлумачення змісту діяння, в теорії кримінального права питання про його наявність вирішується неоднозначно. Наприклад, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, О. Ф. Бантишев, Б. Ф. Романюк і деякі інші автори у своїх працях взагалі не приділяють уваги проблемі мотиву цього злочину [9, с. 402].

Так, Л. Д. Єрмакова вважає, що при порушенні рівноправності громадян існує спеціальна мета, яка породжує націоналістичні мотиви [10, с. 25–26]. Б. В. Здравомислов, А. І. Рарог та інші автори визначають мотивами цього злочину політичну незрілість, неприязне ставлення до осіб інших національностей тощо [11, с. 38–39].

Водночас С. В. Дьяков та інші дослідники стверджують, що до вчинення порушення рівноправності громадян можуть спонукати різні мотиви, проте всі вони мають націоналістичне забарвлення [12, с. 53]. У свою чергу А. І. Гришаєв вказував на такий мотив, як расова чи національна нетерпимість, яка відбиває великодержавний шовінізм чи місцевий націоналізм винного [13, с. 100].

Нечіткість законодавчої конструкції ст. 161 КК України щодо визначення мотиву цього злочину є одним із показників відсутності широкої практики її застосування. Відповідно до аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень [14] ігнорування мотивів нетерпимості при кваліфікації злочинів призводить до невідповідності заяв представників МВС про спад міжетнічної та расової нетерпимості реальній ситуації в суспільстві. Низький рівень статистичних показників злочинів, здійснених на ґрунті нетерпимості, зумовлений, з одного боку, схильністю правоохоронних органів кваліфікувати подібні злочини як хуліганство та ігнорувати наявність мотивів міжнаціональної та расової нетерпимості, а з іншого – поширеною практикою не звертання потерпілих до правоохоронних органів з причин недовіри до них.

Іншим прикладом ігнорування мотивів расової, етнічної та національної нетерпимості є характер кваліфікації злочинів, таких як вандалізм культових споруд, місць поховань, «війни пам'ятників», цілеспрямоване пошкодження майна представників певних груп тощо. Зокрема, подібні правопорушення кваліфікуються як хуліганство і на практиці мотиви нетерпимості, передбачені ст. 67 КК України як «вчинення злочинів на ґрунті, расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату» з переліку обставин, які обтяжують покарання, не використовуються.

Слід зауважити, що мотиви політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі, а також ненависті або ворожнечі відносно якої-небудь соціальної групи слід відносити до негативних мотивів, тобто до таких спонукань, які законодавець розглядає як такі, що підвищують суспільну небезпечність діяння.

Посилення кримінальної відповідальності за злочини, вчинені за вказаними мотивами, пов'язано насамперед з тим, що розглядувані спонукання, об'єктивуючись у конкретному діянні, значно підвищують його суспільну небезпечність, тому що детермінують додатковий об'єкт посягання – відносини у сфері реалізації конституційного принципу рівноправності незалежно від приналежності до раси, нації, релігійної конфесії та іншої соціальної групи. У даному випадку спостерігається тісний зв'язок даної ознаки суб'єктивної сторони злочину з вказаним об'єктом кримінально-правової охорони. Вплив деяких мотивів на ступінь суспільної небезпечності злочину може бути досить суттєвим, оскільки, як стверджувала Н. Ф. Кузнецова, суспільна небезпечність є категорією об'єктивно-суб'єктивною [15, с. 89–90]. Слід погодитися з В. М. Кудрявцевим, який писав, що саме на базі мотиву і мети, в тісному взаємозв'язку з ними у генезисі злочинної поведінки виявляються окремі ознаки двох елементів злочину – об'єкта й об'єктивної сторони. Це проявляється в таких ланках: суб'єкт злочину – мотиви – мета – об'єкт і спосіб діяння – умисел – об'єктивна сторона – злочинний результат [16, с. 57].

Таким чином, мотиви ненависті чи ворожнечі надають діянню іншу

якісну характеристику, пов'язану з порушенням принципу конституційної рівноправності громадян незалежно від їх біологічних і соціальних особливостей. Порушення цього принципу, обмеження громадян у правах за ознаками раси, національності, релігійної та іншої соціальної приналежності означає дискримінацію, будь-які форми якої заборонені міжнародним та національним законодавством. У цьому значенні вказані мотиви завжди мають дискримінаційну спрямованість. Проте, на нашу думку, оцінювати злочини, мотивовані ненавистю тільки через категорію дискримінації, не зовсім правильно.

Вказані діяння, порушуючи конституційні права громадян, мотиваційно орієнтовані й проти конституційного ладу держави, адже расова, національна, релігійна і соціальна рівноправність – основа будь-якої правової, демократичної держави і громадського суспільства.

На думку А. Х. Кунашеєва, вчинення будь-якого кримінально караного діяння за мотивами політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної, соціальної ненависті чи ворожнечі надає йому екстремістського забарвлення. Саме наявність цих спонукань у діях винного характеризує кримінальний акт як злочин екстремістської спрямованості [3, с. 87].

Кримінальний закон не розкриває поняття мотивів політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі відносно будь-якої соціальної групи. Юридичне визначення мотивів ненависті та ворожнечі у своїй основі носить оціночний, суб'єктивний характер. Указані спонукання специфічні за своїм соціально-психологічним змістом. Навряд чи можна знайти якийсь інший мотив, що з точки зору його внутрішньої сутності та форм прояву був би найбільш різноманітний і викликав такі складнощі у визначенні.

В юридичній літературі здійснювались спроби сформулювати поняття розглядуваних мотивів. Так, Л. А. Андрєєва визначала мотиви расової, національної та релігійної ненависті чи ворожнечі як спонукання, які засновані на негативній оцінці конкретної раси, нації або релігії [17, с. 40]. У свою чергу

О. С. Капінус пропонувала розуміти під мотивом національної ненависті чи ворожнечі обумовлені деякими потребами внутрішні спонукання, які виражають прагнення винного показати неповноцінність потерпілого за причиною його приналежності до конкретної нації і внаслідок цього своє ненависне до нього відношення. Аналогічним чином формулюються мотиви расової й релігійної ненависті чи ворожнечі [6, с. 115–116]. З незначними відмінностями ця дефініція відтворюється в дисертаційному дослідженні Л. Г. Шнайдер [8, с. 11], а також у монографії О. В. Шлегель, Г. В. Костицевої та М. М. Мілованової [18, с. 14–15].

Але У. Н. Ахмедов мотиви національної чи расової ненависті чи ворожнечі у злочинах проти життя і здоров'я розглядає як ганебні спонукання екстремістського характеру, що ґрунтуються на нетерпимості й крайній неприязні до певної національності чи раси та виражають наміри винного вчинити дії, спрямовані проти життя і здоров'я потерпілого, за ознаками його приналежності (чи симпатії) до певної національності чи раси [19, с. 9].

Звернемо увагу, що законодавець у ч. 1 ст. 161 КК України оперує словами «ненависть» і «ворожнеча». Словники тлумачать їх майже однаково. Так, В. І. Даль характеризує ненависть як відразу, огиду; бажання зла, сильну нелюбов, ворожнечу, зловмисність [20, с. 523], а ворожнечу – як стан ворогуючих, неприязнь, незгоду, бажання зла [21, с. 259]. С. І. Ожегов зазначає, що ненависть – це почуття сильної ворожнечі, злоби, а ворожнеча – відносини і дії, проияті неприязню, ненавистю [22, с. 456]. Таким чином, термін «ворожнеча» можна розглядати у двох аспектах: 1) як синонім слова ненависть, тобто як позначення відповідного негативного почуття, при чому в такому значенні слово вживається не так часто; 2) як відносини і дії, проникнуті ненавистю.

Можна погодитися з тими авторами, які вважають, що слово «ворожнеча» некоректно застосовувати до мотиву [22, с. 82; 23, с. 77–78; 24, с. 42; 25, с. 65]. *Мотив* – це внутрішня спонукальна причина поведінки індивіда. У даному випадку стосовно мотиву більш коректно вживати слово «ненависть».

Якщо ненависть – категорія суб'єктивна, вона завжди знаходиться всередині суб'єкта, то ворожнеча – категорія об'єктивна, виражена поза суб'єктом. Ворожнеча – це відкрите вираження ненависті, яке проявляється в конкретних діях, спрямованих на спричинення шкоди ворогу – об'єкту ворожих відносин [25, с. 45].

Використання законодавцем слів «ненависть» та «ворожнеча» щодо мотиву слід сприймати як синонімічні поняття, які дублюються та взаємно замінюють один одного. У цьому сенсі ми не підтримуємо авторів, які пропонують розглядати ворожнечу і ненависть як самостійні мотиви злочину з різним змістом [26, с. 5–6]. Отже, з урахуванням вищевикладеного пропонуємо виключити з ч. 1 ст. 161 КК України слово «ворожнеча».

Психологами встановлено, що мотив як внутрішнє джерело поведінки може обумовлюватися багатьма факторами, одним з яких є почуття. У цьому значенні мотив ненависті (ворожнечі) – це завжди емоційний мотив, адже в його основі лежить почуття ненависті до певної раси, національності, релігії, партії, ідеології, іншої соціальної групи.

Ненависть у психології визначається як почуття, яке супроводжується вкрай вираженим бажанням завдати шкоди, заподіяти неприємності відповідному об'єкту [27, с. 240]. Це глибока, довга, інтенсивна емоція, яка виражає ворожнечу до людини, групи та об'єкта [28, с. 152]. Ненависть – це не просто почуття неприязності, це сильна неприязнь, її крайня форма, що характеризується тривалістю й стійкістю, вона може бути джерелом потужної руйнівної сили як для самої особи, яка її відчуває, так і для групи, на яку вона спрямована.

Ненависть (ворожнеча) як мотив злочину, передбаченого ч. 1 ст. 161 КК України, має різне забарвлення: політичне, ідеологічне, расове, національне, релігійне, а також ненависть (ворожнеча) щодо певних соціальних груп. Спробуємо розкрити зміст даного мотиву.

Здебільшого в основі мотиву ненависті (ворожнечі) лежить ксенофобія – нетерпимість, неприязнь до чого-небудь, кого-небудь чужого незнайомого.

Сприйняття чужого як незрозумілого, незбагненого, а тому небезпечного і ворожого, яке переходить до рангу світогляду, може стати причиною ворожнечі за принципом національного, релігійного чи соціального поділу [29, с. 25].

Наприклад, хоча для «традиційних» меншин ксенофобія в українському суспільстві не становить гострої проблеми, виключенням є рівень упередження та негативної стереотипізації до представників ромської меншини. Упереджене ставлення, ксенофобія та негативні стереотипи інспіруються в українському суспільстві значною мірою шляхом цілеспрямованих інформаційних кампаній (наприклад, антитатарська та ісламофобська кампанії, зокрема в АРК). Протягом 2011 р. низка подібних кампаній відбулася проти будівництва мечетей у містах Біла Церква та Хмельницькому, маршу «Умань без хасидів» тощо. Іншим фактором нагнітання ксенофобських настроїв в українському суспільстві є поширена практика використання «мови ненависті» у ЗМІ [30].

Раса – це історично складена група людей, яка об'єднана спільністю походження і деяких спадкових фізичних особливостей: побудова черепа, тіла, пігментація шкіри тощо [31, с. 1087]. *Нація* – історично сформована стійка спільнота людей, яка утворена в процесі формування спільноти на їх території, економічних зв'язків, літературної мови, особливостей культури і духовного образу [32, с. 609].

Націоналізм являє собою ідеологію й політику в національному питанні, що основана на розумінні нації як вищої цінності та форми спільноти. Він завжди супроводжується ідеєю національної переваги і національної винятковості, нерідко приймає крайні форми (шовінізм), зближується з расизмом і веде до гострих внутрішніх і міждержавних конфліктів [32, с. 1029]. Расистська й націоналістична ідеологія часто лежить в основі формування відповідного мотиву ненависті. Ці концепції культивують ідею винятковості будь-якої нації чи раси, її переваги над іншими, які видаються неповноцінними.

Расова чи національна ненависть і ворожнеча може бути сформована і на побутовому рівні. Можливі ситуації, коли особиста неприязнь, викликана діями представника якої-небудь етнічної групи, проектується на всю націю (расу), до

якої належить ця особа. Негативні якості однієї людини переносяться на цілий етнос.

Джерелом расової чи національної ненависті та ворожнечі може бути і помста. *Помста* – це навмисне спричинення зла, неприємностей з метою помститися за образу, зневагу, страждання [33, с. 193–194]. Прагнення помститися конкретному кривднику може трансформуватись у негативне відношення до всіх осіб тієї ж нації чи раси, до якої належить останній. Помста, таким чином, приймає неперсоніфікований характер і зливається з расовою, національною ненавистю, яка і виступає мотивом злочину.

У ст. 35 Конституції України гарантується право кожного на свободу світогляду та віросповідання. «Це право включає сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність <...> Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [35].

Релігія – світогляд та світовідчуття, а також відповідна поведінка і специфічні діяння (культ), засновані на вірі в існування Бога чи богів, надприродного [36, с. 1018].

Релігійна ненависть чи ворожнеча як мотив злочину, передбаченого ст. 161 КК України, пов'язана насамперед з нетерпимістю до віруючих інших релігійних конфесій, які видаються винному ворожими, засновані на помилкових віровченнях та ідеях. Однак вона може проявлятися і в сильній неприязні до потерпілого з причини його атеїстичного світогляду чи приналежності до агностиків.

Слід погодитися з характеристикою даного мотиву, запропонованого А. Ф. Мінекаєвою, котра розглядає його як ненависть, спричинену сповіданням іншої релігії, ніж винний, сповідання релігії взагалі чи не сповіданням релігії зовсім [37, с. 75].

Релігійна ненависть чи ворожнеча специфічні своєю демонстративністю, абстрагованістю від особистих якостей конкретного адресата ненависті чи ворожнечі, прагнення бачити в ньому дійсні чи приписані всій конфесії

недоліки, нікчемністю чи відсутністю безпосереднього приводу до цього «надособистого» конфлікту [38, с. 123].

Як повідомляє Головне слідче управління Національної поліції України, траплялись випадки підпалів храмів УПЦ: так, у столиці з січня по травень 2016 р. було здійснено три спроби храмових підпалів і, щонайменше, дві – у регіонах: у містах Миколаїв Львівської області та Павлоград Дніпропетровської області. Проте представники Нацполіції залишили поза увагою низку актів вандалізму по відношенню до місць, духовно значимих для християн різних конфесій. Зокрема, у вересні та жовтні минулого року був облитий фарбою пам'ятник святому князю Володимирі Великому в Києві, широкого резонансу набули факти спилювання поклінних хрестів у Дніпрі, Умані та Вінницькій області [39].

Висновки. Таким чином, під мотивами расової, національної, релігійної ненависті та ворожнечі пропонуємо розуміти внутрішні спонукання, які виражають стійку неприязнь до певної раси, національності, релігійної конфесії і викликають у винного спричинити потерпілому фізичну, майнову чи моральну шкоду у зв'язку з його відношенням до релігії, приналежністю до певної раси чи національності.

Список літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: пер. с нем. / под ред. Б. М. Величковского; предисл. Л. И. Анцыферовой, Б. М. Величковского. Т. 1. Москва: Педагогика, 1986. 392 с.
3. Кунашев А. А. Мотивы ненависти или вражды в уголовном праве России: монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 192 с.
4. Чубинский М. П. Мотив преступной деятельности и его значение в уголовном праве. Ярославль: Типо-литография Э. Г. Фальк, 1900. 373 с.
5. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1970. 173 с.
6. Капинус О. С. Убийства: мотивы и цели. Москва: ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. 312 с.
7. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург, 2003. 304 с.
8. Шнайдер Л. Г. Преступление по мотиву национальной, расовой, религиозной ненависти или вражды либо кровной мести в уголовном праве Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2006. 24 с.
9. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав людини і громадянина. *Науково-практичний коментар Кримінального*

кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за заг. ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 369–456.

10. Ермакова Л. Д. Иные государственные преступления. Общие понятия иных государственных преступлений. Преступления против национального и расового равноправия, против обороноспособности СССР. Москва: ВЮЗИ, 1987. 71 с.

11. Здравомыслов Б. В., Журавлев М. П., Наумов А. В. и др. Уголовное право. Особенная часть / под ред. А. И. Рарога. Москва: Триада Лтд, 1996. 480 с.

12. Дьяков С. В., Игнатьев А. Л., Карпушин М. П. Ответственность за государственные преступления / под ред. Л. И. Баркова. Москва: Юрид. лит., 1988. 224 с.

13. Владимиров В. А., Гельфер М. А., Гришаев А. И. и др. Советское уголовное право: Часть Особенная / под ред. В. А. Владимирова, Н. И. Загородникова, Б. В. Здравомыслова. Москва: Госюриздат, 1951. 589 с.

14. Див.: <http://www.niss.gov.ua/articles/671/> (дата звернення: 04.03.2018).

15. Уголовное право России. Общая часть: учебник для вузов / под. ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 2004. 752 с.

16. Кудрявцев В. Н. Взаимосвязь элементов преступления. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 25. С. 56–58.

17. Андреева Л. А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах: учеб. пособие. Санкт-Петербург, 1998. 56 с.

18. Шлегель О. В., Костылева Г. В., Милованова М. М. Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды. Москва: Юрлитинформ, 2009. 160 с.

19. Ахметов У. Н. Доказывание мотива национальной или расовой ненависти или вражды по делам о преступлениях против жизни и здоровья: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Воронеж, 2008. 26 с.

20. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Т. 2: И–О. Санкт-Петербург: Динамит, 1996. 2030 с.

21. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Т. 1. А–З. Санкт-Петербург: Динамит, 1996. 2030 с.

22. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / под. ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Русский язык, 1983. 816 с.

23. Попов А. Н. Преступления против жизни с отягчающими обстоятельствами, относящимися к субъективным признакам содеянного. Санкт-Петербург, 2003. 207 с.

24. Миникаева А. Ф. Религиозная ненависть или вражда как мотив совершения преступления: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2005. 198 с.

25. Никитин А. Г. Экстремизм как объект общетеоретического и общеправового анализа: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2010. 257 с.

26. Мустафазаде А. Г. Квалификация убийств по мотиву и цели: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 186 с.

27. Борисов С. В., Жеребченко А. В. Квалификация преступлений экстремистской направленности: учеб. пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2011. 304 с.

28. Немов Р. С. Психологический словарь. Москва: Гуманитар. ИЦ «ВЛАДОС», 2007. 560 с.

29. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Т. 1: А–О / пер. с англ. Москва: Вече, 2003. 560 с.

30. Кузьмина Н. В. Детерминация и система профилактики насильственной этнической преступности в современный период. *Уголовное судопроизводство*. 2010. № 2. С. 25–28.

31. Див.: <http://www.niss.gov.ua/5articles/617/> (дата звернення: 04.03.2018).

32. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецова. Санкт-Петербург: Норинт, 2008. 1536 с.

33. Российский энциклопедический словарь: в 2 кн. Кн. 2: Н–Я / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва: Большая российская энциклопедия, 2001. 2015 с.
34. Толковый словарь русского языка: в 4 т. Т. 2 / под. ред. Д. Н. Ушакова. Москва: Русские словари, 1994. 844 с.
35. Конституція України. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 04.03.2018).
36. Новый энциклопедический словарь. Москва: Большая российская энциклопедия: РИПОЛ классик, 2007. 1887 с.
37. Минекаева А. Ф. Религиозная ненависть или вражда как мотив совершения преступления: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2005. 198 с.
38. Горбунова Л. В., Курц А. В. Обстоятельства, отягчающие наказание, по уголовному праву России (вопросы теории и практики). Казань: Изд-во «Таглитат» Ин-та экономики, управление и права, 2004. 154 с.
39. Див.: <http://spzh.news/ua/news/39171-politsiya-prikhovu-statistiku-shchodo-zlochiv-na-grunti-religiynoi-neterpimosti-zmi> (дата звернення: 04.03.2018).

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26, art. 131.
2. Hekhauzen, H. (1986). *Motivacija i dejatel'nost'*: transl. from German. B.M. Velichkovskogo (Ed.). Vol. 1. Moscow: Pedagogika [in Russian].
3. Kunashev, A.A. (2013). *Motivy nenavisti ili vrazhdy v ugolovnom prave Rossii*. Moscow: Jurlitinform [in Russian].
4. Chubinskij, M.P. (1900). *Motiv prestupnoj dejatel'nosti i ego znachenie v ugolovnom prave*. Jaroslavl': Tipo-litografija Je.G. Fal'k [in Russian].
5. Filanovskij, I.G. (1970). *Social'no-psihologicheskoe otnoshenie sub'ekta k prestupleniju*. Leningrad: Izd-vo LGU [in Russian].
6. Kapinus, O.S. (2004). *Ubijstva: motivy i celi*. Moscow: IMPJe-PUBLISH [in Russian].
7. Rarog, A.I. (2003). *Kvalifikacija prestuplenij po sub'ektivnym priznakam*. Sankt-Pererburg [in Russian].
8. Shnajder, L.G. (2006). *Prestuplenie po motivu nacionalnoj, rasovoj, religioznoj nenavisti ili vrazhdy libo krovojnoy mesti v ugolovnom prave Rossijskoj Federacii. Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
9. Melnyk, M.I., Khavroniuk, M.I. (2007). *Zlochyny proty vyborchych, trudovykh ta inshykh osobystykh prav liudyny i hromadianyna. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy*. (Eds.). A.M. Boiko, L.P. Brych, V.K. Hryshchuk et al. Kyiv: Yuryd. dumka, 369–456 [in Ukrainian].
10. Ermakova, L.D. (1987). *Inye gosudarstvennye prestuplenija. Obshhie ponjatija inyh gosudarstvennyh prestuplenij. Prestuplenija protiv nacional'nogo i rasovogo ravnopravija, protiv oboronosposobnosti SSSR*. Moscow: VJuZI [in Russian].
11. Zdravomyslov, B.V., Zhuravlev, M.P., Naumov, A.V. et al. (1996). *Ugolovnoe pravo. Osobenna chast'*. A.I. Raroga (Ed.). Moscow: Triada Ltd [in Russian].
12. D'jakov, S.V., Ignat'ev, A.L., Karpushin, M.P. (1988). *Otvetstvennost' za gosudarstvennye prestuplenie*. L.I. Barkova (Ed.). Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
13. Vladimirov, V.A., Gel'fer, M.A., Grishaev, A.I. et al. (1951). *Sovetskoe ugolovnoe pravo: Chast' Osobennaja*. V.A. Vladimirova, N.I. Zagorodnikova, B.V. Zdravomyslova (Eds.). Moscow: Gosjurizdat [in Russian].
14. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/671/>.
15. *Ugolovnoe pravo Rossii. Obshhaja chast'*. (2004). N.F. Kuznecova, I.M. Tjashkova (Eds.). Moscow: Zercalo-M [in Russian].
16. Kudrjavcev, V.N. (1976). *Vzaimosvjaz' jelementov prestuplenija. Voprosy bor'by s*

prestupnost'ju, issue 25, 56–58 [in Russian].

17. Andreeva, L.A. (1998). Kvalifikacija ubijstv, sovershennyh pri otjagchajushhih obstoitel'stvah. Sankt-Peterburg [in Russian].

18. Shlegel', O.V., Kostyleva, G.V., Milovanova, M.M. (2009). Rassledovanie prestuplenij protiv lichnosti, sovershaemyh po motivu nacional'noj nenavisti ili vrazhdy. Moscow: Jurlitinform [in Russian].

19. Ahmetov, U.N. (2008). Dokazyvanie motiva nacional'noj ili rasovoj nenavisti ili vrazhdy po delam o prestuplenijah protiv zhizni i zdorov'ja. *Extended abstract of candidate's thesis*. Voronezh [in Russian].

20. Dal', V.I. (1996). Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka. (Vols. 1–4; Vol. 2). Sankt-Peterburg: Dinamit [in Russian].

21. Dal', V.I. (1996). Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka. (Vols. 1–4; Vol. 1). Sankt-Peterburg: Dinamit [in Russian].

22. Ozhegov, S.I. (1983). Slovar' russkogo jazyka: 70000 slov. N.Ju. Shvedova (Ed.). Moscow: Russkij jazyk [in Russian].

23. Popov, A.N. (2003). Prestuplenija protiv zhizni s otjagchajushhimi obstoitel'stvami, odnosjashhimisja k sub'ektivnym priznakam sodejannogo. Sankt-Peterburg [in Russian].

24. Minekaeva, A.F. (2005). Religioznaja nenavist' ili vrazhda kak motiv sovershenija prestuplenija: ugovorno-pravovoj i kriminologicheskij aspekty. *Candidate's thesis*. Kazan' [in Russian].

25. Nikitin, A.G. (2010). Jekstremizm kak ob#ekt obshheteoreticheskogo i obshhepravovogo analiza. *Candidate's thesis*. Kazan' [in Russian].

26. Mustafazade, A.G. (2004). Kvalifikacija ubijstv po motivu i celi. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

27. Borisov, S.V., Zherebchenko, A.V. (2011). Kvalifikacija prestuplenij jekstremistskoj napravlenosti. Moscow: Volters Kluver [in Russian].

28. Nemov, R.S. (2007). Psihologicheskij slovar'. Moscow: VLADOS [in Russian].

29. Reber, A. (2003). Bol'shoj tolkovyj psihologicheskij slovar'. (Vol. 1). Moscow: Veche [in Russian].

30. Kuz'mina, N.V. (2010). Determinacija i sistema profilaktiki nasil'stvennoj jetnicheskoj prestupnosti v sovremennyj period. *Ugolovnoe sudoproizvodstvo*, 2, 25–28 [in Russian].

31. URL: <http://www.niss.gov.ua/5articles/617/>.

32. Bol'shoj tolkovyj slovar' russkogo jazyka. S.A. Kuznecova (Ed.). (2008). Sankt-Peterburg: Norint. [in Russian].

33. Rossijskij jenciklopedicheskij slovar'. (Vol. 2; Book 2). A.M. Prohorov (Ed.). (2001). Moscow: Bol'shaja rossijskaja jenciklopedija [in Russian].

34. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka. (Vols. 1–4; Vol. 2). D.N. Ushakov (Ed.). (1994). Moscow: Russkie slovari [in Russian].

35. Konstytutsiia Ukrainy. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

36. Novyj jenciklopedicheskij slovar'. (2007). Moscow: Bol'shaja rossijskaja jenciklopedija: RIPOL klassik [in Russian].

37. Minekaeva, A.F. (2005). Religioznaja nenavist' ili vrazhda kak motiv sovershenija prestuplenija: ugovorno-pravovoj i kriminologicheskij aspekty. *Candidate's thesis*. Kazan' [in Russian].

38. Gorbunova, L.V., Kurc, A.V. (2004). Obstoitel'stva, otjagchajushhie nakazanie, po ugovornomu pravu Rossii (voprosy teorii i praktiki). Kazan': Taglimat [in Russian].

39. URL: <http://spzh.news/ua/news/39171-politsiya-prikhovu-statistiku-shchodo-zlochiv-na-grunti-religijnoi-neterpimosti-zmi>.

Курафеев В. В. Мотив нарушение равноправия граждан в зависимости от их расовой, национальной принадлежности, религиозных убеждений, инвалидности и по другим признакам.

Исследованы формы мотивов как обязательные признаки субъективной стороны состава нарушения равноправия граждан в зависимости от их расовой и национальной принадлежности, религиозных убеждений, инвалидности и др.

Ключевые слова: субъективная сторона состава преступления; мотив преступления; ненависть; вражда; неприязнь; раса; нация; религия; преступления против конституционных прав граждан.

Kurafiev V. V. The motive is a violation of the equality of citizens, depending on their race, nationality, religious beliefs, disability and other grounds.

The article explores the forms of motives as an obligatory sign of the subjective side of the offense provided for in Art. 161 of the Criminal Code of Ukraine. They are studied as mandatory signs of the subjective side of the composition of the violation of the equality of citizens, depending on their race and nationality, religious beliefs, disability, etc.

Key words: subjective side of the crime; the motive for the crime; hatred; enmity; dislike; race; nation; religion; crimes against the constitutional rights of citizens.

Надійшла до редколегії 21.05.2018 р.

